

ПРИОРИТЕТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

PRIORITIES OF TOURISM INDUSTRY FUNCTIONING DURING THE WAR IN UKRAINE

У статті розкрито ключові пріоритети функціонування туристичної індустрії під час війни в Україні. Визначено, що попри російсько-українську війну, яка стала майже руйнівною для туристичної індустрії України, ця галузь економіки продовжує функціонувати та розвиватись, пристосовуючись до нових реалій. З'ясовано, що за дев'ять місяців 2022 року доходи державного бюджету України від суб'єктів туристичної індустрії скоротилися майже на 34%, а ринок внутрішнього туризму – приблизно на 50% в основному через те, що відбулися втрати туристів на півдні України. Виявлено, що на сучасному етапі українські туристичні оператори шукають нові шляхи розвитку та намагаються вийти зокрема на європейський ринок. Висвітлюючи пріоритети функціонування індустрії туризму в Україні, визначено, що першочерговим заходом повинна стати розробка стратегії розвитку національного туризму з урахуванням міжнародного досвіду та євроінтеграції. Визначено, що в Україні у повоєнному відновленні необхідно буде активно реалізовувати та просувати туристичний потенціал, розвивати нові ініціативи і залучати до цього процесу міжнародних партнерів.

Ключові слова: туристичний потенціал, стратегія розвитку національного туризму, індустрія туризму, туристичні оператори, туристичні агентства, відновлення, російсько-українська війна.

УДК 338.48:379.85 (477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.79-38>

Цуркан І.М.

д.ф.н., професор кафедри івент-менеджменту і соціальних комунікацій, Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв

Кривенкова Р.Ю.

к.держ.упр., доцент кафедри туризму, Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»

Tsurkan Ihor

Mykolaiv Branch of Kyiv National University of Culture and Arts

Kryvenkova Ruslana

State Higher Educational Institution «Uzhhorod National University»

The article reveals the key priorities for the development of the tourism industry in the conditions of the war in Ukraine. It was determined that despite the Russian-Ukrainian war, which became almost destructive for the tourism industry of Ukraine, this branch of the economy continues to function and develop, adapting to new realities. It was found that in the nine months of 2022, the revenues of the state budget of Ukraine from the subjects of the tourism industry decreased by almost 34%, tax revenues from the activities of tourist operators – by 32%, tax revenues from the activities of travel agencies – by 5%. The domestic tourism market fell by about 50%, mainly due to the loss of tourists in the south of Ukraine. It was revealed that at the current stage, Ukrainian tourist operators are looking for new ways of development and are trying to enter, in particular, the European market. It was determined that the restoration of the viability of the tourism industry must begin with the regions least affected by the war. Highlighting the priorities of the functioning of the tourism industry in Ukraine, it was determined that the first priority should be the development of a strategy for the development of national tourism, taking into account international experience and European integration. It was determined that the basis of the post-war recovery of the tourism industry should be: memorial, military-patriotic and military-historical, medical and recreational, psychological, business, educational, sports and ecotourism. It was determined that in the post-war reconstruction of Ukraine, it will be necessary to actively implement and promote tourism potential, develop new initiatives and involve international partners in this process. It is predicted that new trends will be observed in the post-war recovery of the tourist industry: the need for health and recreation will increase; relaxation tourism will be actively developed; excursions to local places will be organized; interest in the history and national traditions of Ukraine will increase. In the post-war reconstruction of Ukraine, it is also worth taking into account the experience of countries that today have a strong tourism potential, but in the past suffered losses from war or armed conflicts.

Key words: tourist potential, national tourism development strategy, tourism industry, tourist operators, travel agencies, recovery, Russian-Ukrainian war.

Постановка проблеми. На сучасному етапі туристична індустрія в Україні є однією з найбільш постраждалих галузей під час війни. Зі зрозумілих причин у нашій державі більше року цей вид економічної діяльності не може нормально функціонувати та розвиватись. Заборона авіасполучення та транскордонних валютних операцій є також одними із визначальних чинників гальмування розвитку туристичної індустрії. Внутрішній туризм в Україні також не розвивається через численні ракетні обстріли. Враховуючи важливість останніх подій і їх вплив на функціонування туристичної індустрії, особливої актуальності набувають питання пріоритетів забезпечення розвитку цього виду економічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання особливостей розвитку туристичної індустрії в Україні в умовах війни вивчали та продовжують вивчати О. Бордун, О. Лучка, Г. Машіка, Н. Мірко, В. Монастирський, А. Моца,

О. Недзвецька, Н. П'ятка, О. Роїк, О. Чорний, В. Шевчук, Н. Якименко-Терещенко та ін. Проте, нові виклики та перспективи функціонування індустрії туризму ставлять нові вимоги до пошуку пріоритетів такого процесу.

Постановка завдання. Метою статті передбачено розкрити ключові пріоритети функціонування туристичної індустрії України під час війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед варто зазначити, що з 24 лютого 2022 року призупинено всі авіарейси, як класичні, так і бізнес-класи, які були основною складовою логістики для іноземних туристів. Внаслідок таких дій виїзд за межі території України став можливим тільки залізничним та автомобільним транспортом і лише для обмеженого кола осіб, які не відповідають критеріям оголошеної загальної мобілізації, яка триває досі.

2022 рік став першим роком після закінчення Другої світової війни, коли в Україні не було періоду

літнього курортного сезону. Під загрозою обстрілу опинилося майже все доступне узбережжя Чорного моря, а в окупації – узбережжя Азовського моря. У результаті багато суб'єктів туристичної індустрії, які могли прийняти туристів, також були закриті через побоювання щодо безпеки туристів.

Зазначимо, що російсько-українська війна стала майже руйнівною для індустрії туризму. Закритий повітряний простір, труднощі з оплатою і ненадійна ситуація з безпекою туристів призупинили всі передумови для «виживання» цього виду економічної діяльності. Однак, незважаючи на всю складність ситуації, індустрія туризму в Україні продовжує функціонувати. Вона пристосовується до нових реалій, знаходить нові рішення, закладає основу для майбутнього розвитку та працює над спільною метою. Діяльність суб'єктів туристичної індустрії сьогодні суттєво підтримує державний бюджет, оскільки ця функція дуже важлива в умовах воєнного стану [1].

Війна скоротила доходи державного бюджету України від суб'єктів туристичної індустрії майже на 34%, оскільки її державний бюджет недоотримував податки від туризму через війну. Так, за дев'ять місяців 2022 року представники туристичної індустрії України сплатили податків на 33,34% менше, ніж за аналогічний період 2021 року. Таким чином, за дев'ять місяців 2022 року загальна кількість платників податків, які займаються туристичною діяльністю, зменшилася в середньому на 28%. При цьому кількість юридичних осіб зменшилася на 36%, а кількість фізичних осіб – на 25% [2].

Крім того, на 32% знизились податкові надходження від діяльності туристичних операторів. Наприклад, за дев'ять місяців 2022 року до держбюджету сплачено 125 млн грн податків, тоді як за аналогічний період 2021 року до держскарбниці було сплачено 184 млн грн. На 5% зменшилися податкові надходження від діяльності туристичних агентств. Зростання сплачених податків за дев'ять місяців 2022 року відбулося у Львівській (197 млн грн проти минулорічних 151 млн грн), Івано-Франківській (136 млн грн проти минулорічних майже 104 млн грн) та Київській (120 млн грн проти минулорічних майже 89 млн грн). Податкові надходження значно зменшилися в місті Києві (на 43%) та Одеській області (на 78%) порівняно з минулорічними даними [2].

Ринок внутрішнього туризму зменшився приблизно на 50%. Цей спад відбувся в основному через те, що відбулися втрати туристів на півдні України. Карпати та західні регіони разом із центральними регіонами нашої держави загалом підтримують індустрію туризму приблизно на 50%. Іноземна туристична діяльність скоротилася на 80%. В'їзний туризм практично не існує. Загалом в період 2022 року до України приїхало близько 2 млн. громадян інших країн, але сюди входять також іноземці, які привозили гуманітарну допо-

могу, волонтерів, медиків, міжнародні делегації, військових і т.д. [3].

Аналіз втрат туризму внаслідок російсько-української війни можна провести за кількома напрямками: реальні витрати у вигляді зменшення податкових надходжень до бюджетів різних рівнів (у тому числі зменшення кількості платників податків); прямі збитки внаслідок руйнування об'єктів туристичної індустрії; непрямі втрати від майбутнього зниження доходів від туризму; витрати, пов'язані з необхідністю відновлення туристичної індустрії.

В умовах війни клієнтами туристичних операторів у напрямку міжнародного туризму були та є жінки і діти. Також їхніми послугами користуються й чоловіки, які мають право на виїзд або не є військовозобов'язаними за віком. Найпопулярнішими напрямками внутрішнього туризму є Карпати, особливо Буковель.

На сучасному етапі українські туристичні оператори шукають нові шляхи розвитку та намагаються вийти зокрема на європейський ринок. Зареєструвати туристичну компанію в країнах ЄС набагато складніше, ніж в Україні. Багато залежить від того, чим саме займатиметься компанія. Туристичні оператори, які організують міжнародні подорожі, повинні отримати певні фінансові гарантії, перш ніж вести бізнес у країнах ЄС. Але, наприклад, багато українських туристичних операторів почали працювати на ринку Молдови. Зареєструвати компанію в цій країні легше, ніж в ЄС загалом. Але є й такі туристичні оператори, хто вже почав працювати на туристичному ринку ЄС [3].

Варто зауважити, що для поступового відновлення туристичної індустрії в умовах війни доцільно [4]: забезпечити фінансову підтримку туристичних операторів та агентств; територіально покращити туристичні потоки; забезпечити галузеву оптимізацію; удосконалити маркетингову політику суб'єктів туристичної індустрії шляхом створення національної туристичної маркетингової організації та дочірніх компаній; сприяти секторальному вдосконаленню туристичної індустрії.

Відновлення життєздатності індустрії туризму має розпочатися в регіонах, які найменш постраждали від війни. Завдяки цьому індустрія туризму зможе стати першоосновою для залучення туристів. Потік інвестицій має йти із заходу на південь України. Так, на 2023–2025 роки пріоритетами функціонування туристичної індустрії в Україні мають стати [5]: 1) розробка стратегії розвитку національного туризму з урахуванням міжнародного досвіду та євроінтеграції; 2) створення ефективною системи управління індустрією туризму на державному та регіональному рівнях через національну систему і систему співфінансування суб'єктів туристичної індустрії; 3) розвиток механізмів фінансування туристичної індустрії за рахунок туристичних фондів та інструментів залучення інвестицій; 4) створення цільових туристичних

фондів на місцевому рівні, які спрямовуватимуть туристичні податки; 5) створення «Маршрутів пам'яті війни»; 6) подача заявки до Виконавчої ради Всесвітньої туристичної організації (UNWTO); 7) подання заявки на проведення Європейської конференції Всесвітньої туристичної організації (UNWTO) в Україні; 8) розробка та реалізація концепції розвитку курортних зон на півдні України; 9) програма розвитку туристичної інфраструктури в національних природних парках України; 10) створення та впровадження єдиного туристичного реєстру відповідно до змін Закону України «Про туризм»; 11) просування туристичних проєктів; 12) створення регіональних програм розвитку туризму, підкріплених місцевими цільовими фондами розвитку туризму; 13) створення сателітного рахунку в туризмі та розрахування внеску туризму до ВВП країни; 14) застосування європейських стандартів якості туризму; 15) створення нових якісних освітніх програм у сфері туристичної індустрії; 16) розробка програм підтримки відновлення туристичної інфраструктури в Україні; 17) створення конкурентоспроможних туристичних продуктів через тісну співпрацю держави, органів місцевого самоврядування та бізнесу (інфраструктура + контент + комунікація); 18) запуск національної програми підтримки продажу та просування національного туристичного продукту; 19) створення національного конференц-офісу для залучення та підтримки великих міжнародних заходів в Україні; 20) запуск програм підтримки подорожей для молоді та старших; 21) реалізація стратегій просування туристичних продуктів та заходів на міжнародному рівні; 22) реалізація Державної програми створення робочих місць; 23) розбудова мережі туристично-інформаційних центрів.

До війни в Україні використовувалася лише частина потужного туристичного потенціалу, однак, у повоєнному відновленні туристичної індустрії ця парадигма повинна змінитися. Оскільки відновлення туризму, очевидно, відбуватиметься від місцевого до виїзного, то необхідно розвивати туризм на занедбаних територіях, які здебільшого знаходяться в частині степової України [6].

Для України, яка має значний туристичний потенціал, напрямок розвитку туристичної індустрії має бути одним із пріоритетних, що дозволить забезпечити збалансований розвиток територій в гармонії з природою та збереженням природних ресурсів, а саме за рахунок [7]: збільшення кількості туристів, особливо іноземців, які подорожуватимуть в межах України; збільшення валового внутрішнього продукту, зокрема збільшення частки туризму в структурі валового внутрішнього продукту; збільшення обсягу наданих туристичних послуг та створення нових робочих місць в туризмі та суміжних сферах; створення сприятливих умов для розвитку туристичної інфраструктури та розвитку інфраструктури

навколо туристичного сектору; збільшення доходів суб'єктів туристичної індустрії на всіх рівнях; підвищення ефективності управління місцевим туризмом; створення умов для розвитку МСП у сфері туризму, залучення туристичних інновацій та розвитку ділового туризму; підвищення обізнаності потенційних туристів про місцеві туристичні привабливості, загальну туристичну привабливість України та покращення іміджу України у світі; створення умов для надання туристичних послуг особам з обмеженими фізичними можливостями, зокрема з вадами зору, слуху та опорно-рухового апарату та іншим маломобільним групам населення.

Прогнозується, що в повоєнному відновленні туристичної індустрії спостерігатимуться нові тенденції: зросте потреба в оздоровленні та відпочинку (відпочинок на морі, у горах, у лісі); активно розвиватиметься релаксаційний туризм, що сприятиме відновленню духу і тіла; будуть організовані екскурсії місцевими місцями; підвищиться інтерес до історії та національних традицій України.

Процес відновлення туристичної індустрії в Україні вже розпочато. Настав час активно просувати Україну та її туристичний потенціал, розвивати нові ініціативи та залучати до цього процесу міжнародних партнерів. Основою післявоєнного відновлення індустрії туризму має бути [8]: меморіальний, військово-патріотичний та військово-історичний, лікувально-оздоровчий, психологічний, діловий, освітній, спортивний та екотуризм.

Теперішня війна в Україні є безпрецедентною в сучасній європейській історії. Слід пам'ятати, що в усьому світі є багато прикладів, коли країни відновлювалися та приймали туристів після великих конфліктів. У цьому контексті часто згадують Хорватію, яка змогла розвинутися у особливо популярний регіон після війни, або Ізраїль, який успішно відновив свою індустрію туризму після постійних конфліктів з Палестиною.

Наприклад, Хорватія у напрямку розвитку індустрії туризму працювала над вдосконаленням та розвитком довгострокових капітальних фондів, які використовувалися безпосередньо для реінвестування доходів від туризму і залучення нових інвестицій. Політика Хорватії передбачала повернення щонайменше 50% податкових надходжень від туризму назад в розвиток туристичної індустрії [9].

Висновки з проведеного дослідження. За результатами проведеного аналізу визначено, що попри російсько-українську війну, яка стала майже руйнівною для туристичної індустрії України, ця галузь економіки продовжує функціонувати та розвиватись, пристосовуючись до нових реалій. З'ясовано, що за дев'ять місяців 2022 року доходи державного бюджету України від суб'єктів туристичної індустрії скоротились майже на 34%, а ринок внутрішнього туризму – приблизно на 50% в основному через те, що відбулися втрати туристич-

тів на півдні України. Виявлено, що на сучасному етапі українські туристичні оператори шукають нові шляхи розвитку та намагаються вийти зокрема на європейський ринок. Висвітлюючи пріоритети функціонування індустрії туризму в Україні, визначено, що першочерговим заходом повинна стати розробка стратегії розвитку національного туризму з урахуванням міжнародного досвіду та євроінтеграції. Виявлено, що в Україні у повоєнному відновленні необхідно активно просувати туристичний потенціал, розвивати нові ініціативи та залучати до цього процесу міжнародних партнерів. Варто також у повоєнному відновленні України брати до уваги досвід країн, які на сучасному етапі мають потужний туристичний потенціал, а у минулому зазнали втрат від війни чи збройних конфліктів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Машіка Г. В., П'ятка Н. С. Особливості функціонування суб'єктів туристичної індустрії в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1833>.
2. Через війну надходження до держбюджету від тургалузі скоротилися майже на 34%. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/cherez-viynu-nad-hodzhennya-do-derzhbyudzhetu-vid-turgaluzi-skorotilisya-mayzhe-na-34>.
3. Мар'яна Олесків, голова Державного агентства розвитку туризму (ДАРТ). У першу чергу зосередимось на розбудові Карпатського туристичного регіону. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3677158-marana-oleskiv-golova-derzavnogo-agentstva-rozvitku-turizmu-dart.html>.
4. Бордун О., Шевчук В., Монастирський В., Лучка О. Втрати та напрями порятунку туристичного бізнесу України в умовах війни. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2022. Вип. 62. С. 178–196.
5. Проєкт Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Відновлення та розбудова інфраструктури». URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi>.
6. Чорний О. Сталий розвиток українського туризму: що маємо створити для майбутнього? *Журнал лідера сталого розвитку*. 2023. № 2. URL: <https://ukraine-oss.com/stalyj-rozvytok-ukrayinskogo-turyzmu-shho-mayemo-stvoryty-dlya-majbutnogo>.
7. Роїк О. Р., Недзвецька О. В. Шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: економічні науки*. 2022. Вип. 46. С. 11–15.
8. Якименко-Терещенко Н. В., Мірко Н. В., Моца А. А. Ровиток індустрії туризму у повоєнний період. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 44. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1901>
9. Grzanic J. Croatian Tourism Offer in The War and After War Period. *Yönetim Bilimleri Dergisi*. 2010. № 8 (2). P. 121–136.

REFERENCES:

1. Mashika, Gh. V., P'jatka, N. S. (2022). Osoblyvosti funkcionuvannja subjektiv turystyčnoji industriji v umovakh vijny [Peculiarities of the functioning of the subjects of the tourism industry in the conditions of war]. *Ekonomika ta suspiljstvo*, no. 44. Available at: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1833> [in Ukrainian].
2. Cherez vijnu nadkhodzhennja do derzhbudzhetu vid turgaluzi skorotylysja majzhe na 34% [Because of the war, revenues to the state budget from the tourism industry decreased by almost 34%]. Available at: <https://www.tourism.gov.ua/blog/cherez-viynu-nad-hodzhennya-do-derzhbyudzhetu-vid-turgaluzi-skorotilisya-mayzhe-na-34> [in Ukrainian].
3. Mar'jana Oleskiv, gholova Derzhavnogho aghentstva rozvytku turyzmu (DART). U pershu chergu zoseredymosja na rozbudovi Karpatsjkogho turystyčnogho rehionu [Maryana Oleskiv, head of the State Tourism Development Agency (DART). First of all, we will focus on the development of the Carpathian tourist region]. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3677158-marana-oleskiv-golova-derzavnogo-agentstva-rozvitku-turizmu-dart.html> [in Ukrainian].
4. Bordun, O., Shevchuk, V., Monastyrskij, V., Luchka, O. (2022). Vtraty ta naprjamy porjatunku turystyčnogho biznesu Ukrajiny v umovakh vijny [Losses and ways of saving the tourism business of Ukraine in the conditions of war]. *Visnyk Ljvivskogho universytetu. Serija ekonomichna*, vol. 62, pp. 178–196 [in Ukrainian].
5. Proekt Planu vidnovlennja Ukrajiny. Materialy robochoji ghrupy «Vidnovlennja ta rozbudova infrastruktury» [Project of the Recovery Plan of Ukraine. Materials of the working group «Restoration and development of infrastructure»]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi> [in Ukrainian].
6. Chornyj, O. (2023). Stalyj rozvytok ukrajinskogho turyzmu: shho majemo stvoryty dlja majbutnjogho? [Sustainable development of Ukrainian tourism: what should we create for the future?]. *Zhurnal lidera stalogho rozvytku*, vol. 2. Available at: <https://ukraine-oss.com/stalyj-rozvytok-ukrayinskogo-turyzmu-shho-mayemo-stvoryty-dlya-majbutnogo/> [in Ukrainian].
7. Rojik, O. R., Nedzvecjka, O. V. (2022). Shljakhy rozvytku turystyčnoji sfery Ukrajiny u vojennyj period [Ways of development of the tourism sphere of Ukraine during the war period]. *Naukovyj visnyk Khersonskogho derzhavnogho universytetu. Serija: ekonomichni nauky*, vol. 46, pp. 11–15 [in Ukrainian].
8. Jakymenko-Tereshhenko, N. V., Mirko, N. V., Moca, A. A. (2022). Rovytok industriji turyzmu u povojennyj period [Development of the tourism industry in the post-war period]. *Ekonomika ta suspiljstvo*, vol. 44. Available at: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1901> [in Ukrainian].
9. Grzanic, J. (2010). Croatian Tourism Offer in The War and After War Period. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, vol. 8(2), pp. 121–136 [in English].